

HAMINGJA ÍSLANDS

I

Íslenskri framtíð stendur það á mjög miklu, hvort menn ímynda sér, að tunga vor, íslenskan, sé einhver mállýska, sem skapast hafi hér í fásinninu, eftir að íslensk menning hafði beðið hinn mikla ósigur á 13. öld, eða menn vita, að hún er lifandi það fornmál, sem fyrr á öldum gekk yfir Norðurlönd öll, og nokkurn hluta Rússlands, Englands, Skotlands, Írlands, og Frakklands. Að fornmál það sem göfgast hefir verið, er lifandi hér, getur, ef vel er á haldið, orðið oss (og öðrum) meira virði en þó að hér í landi væri gull og gimsteinar. Ef vel er á haldið, segi ég því að talsvert betur þarf að vera í þeim efnum en verið hefir, ef duga skal. Og að norrænan sé göfgasta málið, má ekki vera neitt tilfinningatal; vér verðum að geta rökstutt það vísindalega. Vér verðum að stofna þá grein málfræði, sem nefna mætti glóssosofi eða logosofi.

II

Breytingar hafa orðið á málinu, það er auðvitað, bæði á framburði (minni þó en ætlað er), orðaforða og orðaskipun. En muna verður eftir því, að þær breytingar eru ekki allar í áttina frá fornmálinu. Síðan á 18. öld, og einkum síðan á fyrri hluta 19. aldar, eru margar breytingar í áttina til forn-málsins, og er það fáeinum mönnum að þakka mest, að tungan, sem mjög var farin að spillast, hefir rétt við. Og líkt virðist hafa verið áður. Mjög nærri virðist hafa legið um 1100, að Íslendingar tækju upp latínu sem ritmál; og þá hefði tungan tapast. En nú verður því ekki með rökum móti mælt, að norrænan lifir hér enn. Nægir þar að minna á vísu

undrabarns sem Egill hét, og ort er snemma á 10. öld: Þat mælti mín móðir o.s.frv. Reyni menn að spyrja íslensk börn 8-10 ára, hvaða mál sé á þeirri vísu. Eða hverjum mundi koma til hugar, að þýða þyrfti á „nýíslensku“ Norðurlanda-sögu Snorra, eða Njálu eða Egilssögu. Mönnum mun ekki koma slíkt til hugar, fyrr en þeir finna þörf á að þýða á íslensku „Grasaferð“ Jónasar.

III

Til þess að skilja til fulls, hvers vegna það er svo mikils vert, að fornmálið hefir varðveitst hér á landi, verður að skilja betur Norðurlandasögu en gert hefir verið. Og sá skilningur verður að koma héðan, þó að ekki sé hér vænlegt að vera vísindamaður. Vér verðum að treysta oss til að vera á einhverju andans svæði leiðtogar, og auðvitað þannig, að vér höfum rétt til að treysta oss. Sjálfstraust nautskunnar mundi verða oss að engu liði. Hefi ég um þetta atriði ritað nokkuð í öðrum stöðum, og mun ræða það mál enn frekar síðar. En hér vil ég vekja athygli á því sem jafnvel hinir lærðustu menn hafa litla eftirtekt veitt, hversu skaðlegt það hefir verið oss að menn vita það ekki út um lönd, eða vita það ekki nógu vel, að forntunga Norðurlanda er hér lifandi mál. Aldrei hafa menn fundið neina þörf á því, að Íslendingur væri fenginn til að kenna norrænu við háskólana í Noregi, Svíþjóð eða á Þýskalandi, og víðar. Hvernig halda menn, að á því standi? Og hvers virði halda menn að það gæti orðið íslenskri menningu (og þó annarri líka), ef alltaf væri einhver íslenskur kennari við alla helstu háskóla?

Og svo á hinn veginn Háskóli hefir hér verið stofnaður. Eins og hálfhikandi að vísu, og af ekki miklu trausti á framtíð þjóðarinnar og þýðingu vísindanna; en háskóli er hér þó settur á stofn, og við hann starfa merkismenn. Íslenskukennarinn fyrsti var mjög kunnur norrænufræðingur; og eftirtektarverður kennari er hér í sögu (þó að hann fái ekki að heita prófessor). Að vísu hafa ástæður síðan 1914 verið eins illar og kunnugt er. En þó virðist nú þegar mega sjá, að áhugi útlendinga á að koma hingað til að læra

norrænu, er minni en vera mundi, ef menn vissu nógu vel, að hér er norrænan lifandi mál, og verður hvergi lærð eins vel og í háskóla Íslands.

IV

Í Noregi eru margar mállýskur, sem þó aðallega má skipta í tvo flokka, ef ritmálið væri að marka; er í öðrum flokknum slæm danska, en í hinum — danska ennþá verri. Hjá Norðmönnum er — eins og þegar má marka af því, að ekki skuli vera fengnir Íslendingar til að kenna norrænu við háskólann þar — nokkur tilhneiging til að líta niður á Íslendinga. Sú skoðun hefir jafnvel gert vart við sig þar, að vér Íslendingar munum vera mest þræla ættar, og er það hin mesta fjarstæða, að ætla slíkt. Hins vegar er hjá Íslendingum rík og eðlileg tilhneiging til að meta Norðmenn mjög mikils. Og er það að vonum. Norsk alþýða er, ef til vill, merkilegasta alþýða Evrópu, en er lítils virt í sínu eigin landi, mállaus — liggur mér við að segja — og nýtur sín ekki. Norsk tónlist, norskur skáldskapur, og margt fleira norskt, sýnir, þó að oft sé vel að verið, að hið norræna er ekki komið til sögunnar ennþá til fulls í Noregi. Og þetta mun aldrei verða, heldur mun klofningur sá, sem nú er, verða ennþá háskalegri, ef Norðmenn ná ekki aftur málinu, því máli, sem er í kvæðum Þjóðólfs og Eyvindar og á Konungskuggsjá.

Verið með oss, uns verði
veðr, nú's brim fyr Jaðri,

V

Það, sem Norðmenn kalla „landsmaal“, er tæpast manna-mál, eða ekki hvítra manna, og hæfir síst slíkri þjóð. Er mér grunur á, að sumt minni þar á Bantu-málin í Afríku. En endurreisn hins forna máls í Noregi, og þar með norrænnar menningar, mun verða miklu auðveldari en ætlað er, ef rétt er að farið. Verður að neyta þess, að norrænan er ennþá lifandi mál.

Gerir Íslendingar út einhverja góða málfræðinga til þess að rannsaka, hvernig talað er í Noregi. Mun þá koma í ljós, að meira er eftir af fornu máli, hugarfarið nær hinu forna máli en ætla mætti af því, hvernig ritað er. Mundi þess konar rannsóknarför geta orðið Norðmönnum til mikils gagns og eins Íslendingum; mundi hún greiða fyrir skilningi á því, sem mjög ríður á að vita, að vel má endurreisa norrænt mál í Noregi — en án þess það verði, fá Norðmenn ekki sýnt, hvað í þeirra ágætu þjóð býr — og eins á því, að án aðstoðar Íslendinga getur sú endurreisn ekki orðið.

VI

Fögur er sú framtíð, sem Norðurlönd eiga í vændum, ef norræn menning verður endurreist. Og minnst verður þess, hve mjög margt stórmenni jarðar er af Norðurlöndum ættað. Rússneska ríkið var stofnað frá Svíþjóð. Heimsríkið breska hefir stofnað verið af mönnum, ættuðum frá Noregi og Danmörku mest. Margt fagurt í franskri menningu er að vísu að rekja til Grikkja — Frakkar eru miklu grískari þjóð en menn hafa gert sér grein fyrir, — og margt til Franka og annarra Þjóðverja; en þó mun frá Noregi vera ættað mest það, sem þar er glæsilegast. Bandaríki Ameríku verður einnig að minna á í þessu sambandi. Ættaðir af Norðurlöndum munu stofnendur þeirra hafa verið mest.

Menn hafa í þessum löndum of mjög gleymt göfgum forfedrum. Gleymt tungu þeirra. Ekki skilið eins og þurfti, að þessari ætt frá Norðurlöndum var ætlað að fara um alla jörð, kenna mannkyninu málið betur en áður, og koma því á rétta leið; ná þar fram til visku, sem jafnvel hin indverska speki hafði lent í draumórum. Vér á Norðurlöndum verðum að eiga upptökin að því, að menn fari nú að stefna réttar. Og þar mun koma, að stórmenni um alla jörð mun telja það sjálfsagða ættrækni, að kunna hið forna mál, og finna að slíkt horfir eigi einungis til sóma, heldur einnig til nytsemdar.

Lögrétta, 23. og 30. apríl 1919.